

در نامه

حقوق کیفری خانواده

مؤلف:

لیلا سادات اسدی

www.ketab.ir

سرشناسه: اسدی، لیلاسادات، ۱۳۹۳ -

عنوان قراردادی: ایران، قوانین و احکام

عنوان و نام پدیدآور: درسینامه حقوق کیفری خانواده/ تألیف: لیلاسادات اسدی.

مشخصات نشر: تهران، کارور، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۲۱۲ص.

شابک: 978-600-5476-18-7

وضعیت فهرست: قیبا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: حقوق خانواده - ایران

موضوع: حقوق خانواده - ایران - آزمون‌ها و تمرین‌ها (عالی)

موضوع: زن‌شنویی - قوانین و مقررات - ایران

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۵۴۷۶/۵۴۰ KMHS40

رده‌بندی دیویی: ۳۴۴/۵۵۰۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۷۱۹-۲۲۵

مجلس شورای اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران

عنوان: درسینامه حقوق کیفری خانواده

(حوزه معاونت پژوهشی و فناوری با همکاری انجمن علمی فقه و حقوق خانواده ایران)

مؤلف: دکتر لیلاسادات اسدی

آماده‌سازی: دفتر نشر آثار علمی دانشگاه امام صادق علیه پردیس خواران

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۰

چاپ و نشر: کارور ۷۷۵۲۲۶۵۲

ویراستار: دکتر اکرم جودی

حروف‌چینی و صفحه‌آرایی: زهرا نصیری

طراح: مریم حیدری

قیمت: ۷۰۰۰۰ ریال

شابک: ۷ - ۱۸ - ۵۳۷۶ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

مرکز پخش: تهران، میدان صنعت، بلوار شهید فرحزادی، خیابان شهید طاهرخانی، دانشگاه امام صادق علیه پردیس خواران، دفتر نشر آثار علمی حوزه معاونت پژوهشی و فناوری

دورنگار: ۲۲۰۶۵۲۲۷

تلفن: ۲۲۰۹۴۹۰۱-۴

نشانی الکترونیکی: www.isuw.ac.ir

پست الکترونیک: nashreasar@isuw.ac.ir و anjomane1mi@isuw.ac.ir

۱۷.....	پیش گفتار.....
۱۹.....	مقدمه.....

درس نخست

ورود حقوق کیفری به حوزه‌ی خانواده (صفحه ۲۳ تا ۱۰۵)

۲۷.....	فصل اول: جایگاه حقوق کیفری در تقسیم‌بندی حقوق.....
۲۷.....	مبحث اول- مفهوم حقوق کیفری، حقوق عمومی و حقوق خصوصی.....
۲۷.....	گفتار اول- تعریف حقوق کیفری.....
۳۱.....	گفتار دوم- تعریف حقوق عمومی و حقوق خصوصی.....
۳۲.....	مبحث دوم- ارتباط حقوق کیفری و حقوق مدنی.....
۳۳.....	گفتار اول- تأثیر مفاهیم مدنی در عناصر جرم.....
۳۴.....	گفتار دوم- ارتباط حقوق مدنی و آیین دادرسی کیفری.....
۳۵.....	مبحث سوم- تفکیک حقوق کیفری از حقوق مدنی.....
۳۵.....	گفتار اول- ضرورت تفکیک حقوق کیفری از حقوق مدنی.....
۳۷.....	گفتار دوم- معیارهای تفکیک حقوق عمومی از حقوق خصوصی.....
۳۸.....	۱. جدایی در هدف.....
۳۹.....	۲. جدایی در ماهیت.....
۴۰.....	۳. جدایی در ضمانت اجرا.....

۴۳.....	فصل دوم: جایگاه حقوق خانواده در تقسیم‌بندی حقوق.....
۴۳.....	مبحث اول- ماهیت خانواده.....
۴۴.....	گفتار اول- تعریف خانواده.....
۴۹.....	گفتار دوم- کارکردهای خانواده.....

۵۰	مبحث دوم- خانواده و حریم خصوصی
۵۱	گفتار اول- تعریف حریم خصوصی
۵۵	گفتار دوم- محدودیت‌های دخالت در حریم خصوصی
۵۶	مبحث سوم- حقوق کیفری و حوزه‌ی خانواده
۵۶	گفتار اول- ضرورت ورود حقوق کیفری به حوزه‌ی خانواده
۵۶	الف) برقراری نظم جامعه
۵۸	ب) حفظ حقوق اعضای جامعه
۶۱	گفتار دوم- ویژگی‌های حقوق کیفری خانواده
۶۲	الف) ویژگی‌های حقوق کیفری خانواده از جنبه‌ی ماهوی
۶۳	۱. جرم‌انگاری و ویژگی‌های مربوط به آن
۶۳	۱-۱. مفهوم جرم‌انگاری
۶۴	۱-۲. شاخصه‌ها و معیارهای جرم‌انگاری
۶۵	۱-۲-۱. ویژگی‌های عام جرم‌انگاری
۶۵	۱-۲-۱-۱. صراحت و شفافیت
۶۶	۱-۲-۱-۲. کارایی و اثربخشی
۶۷	۱-۲-۱-۳. قابل اجرا بودن
۶۷	۱-۲-۱-۴. سودمندی
۶۸	۱-۲-۱-۵. اعمال مصالح جمعی و فردی
۶۸	۱-۲-۱-۶. رعایت اصل ضرورت
۷۰	۱-۲-۲. ویژگی‌های خاص جرم‌انگاری در حوزه‌ی خانواده
۷۰	۱-۲-۲-۱. شناسایی ارزش‌های نیازمند حمایت در حوزه‌ی خانواده
۷۳	۱-۲-۲-۲. توجه به ماهیت روابط اعضای خانواده
۷۴	۱-۲-۲-۳. اهمیت رفتار از جهت میزان اختلال ناشی از آن
۷۵	۲. پاسخ‌های کیفری
۷۶	۲-۱. بازکردن کمترین اثر منفی بر خانواده
۷۷	۲-۲. دارا بودن بیشترین اثر بازدارندگی
۷۷	۲-۳. تنوع مجازات‌ها
۷۸	۲-۴. اعطای ماهیت دوگانه به جرایم
۷۹	۲-۵. توجه به حق خصوصی ناشی از ارتکاب جرم
۸۳	ب) ویژگی‌های حقوق کیفری خانواده از جنبه‌ی شکلی

۸۵	۱. مرحله‌ی پیش از دادرسی کیفری.....
۸۷	۲. مرحله‌ی طرح دعوی.....
۸۸	۳. مرحله‌ی محاکمه.....
۹۷	خلاصه درس نخست.....
۹۹	سؤال‌ها.....
۱۰۰	فهرست منابع درس نخست.....

درس دوم

جرایم خاص در نکاح، روابط زوجیتی و طلاق (صفحات ۱۰۷ تا ۱۹۹)

۱۱۱	فصل اول: جرایم مربوط به انعقاد نکاح.....
۱۱۱	مبحث اول- جرایم ناقض قواعد ماهوی.....
۱۱۲	گفتار اول- ازدواج با دختر زیر سن نکاح.....
۱۱۲	الف) شرط سن برای نکاح در فقه.....
۱۱۳	ب) شرط سن برای نکاح در قوانین و مقررات.....
۱۱۵	ج) پیشینه‌ی جرم‌انگاری نکاح زیر سن قانونی.....
۱۱۷	د) ارکان جرم ازدواج با دختر زیر سن نکاح.....
۱۱۷	۱. رکن مادی.....
۱۱۹	۲. رکن معنوی.....
۱۱۹	گفتار دوم- فریب در ازدواج.....
۱۲۰	الف) پیشینه‌ی قانونی جرم‌انگاری فریب در ازدواج.....
۱۲۱	ب) ارکان جرم فریب در ازدواج.....
۱۲۱	۱. رکن مادی.....
۱۲۶	۲. رکن معنوی.....
۱۲۶	ج) مجازات جرم فریب در ازدواج.....
۱۲۷	گفتار سوم- ازدواج با زن شوهردار یا در عده.....
۱۲۷	الف) ازدواج با زن شوهردار یا در عده در فقه.....
۱۲۹	ب) پیشینه‌ی قانونی جرم ازدواج با زن شوهردار یا در عده.....
۱۳۱	ج) ارکان جرم ازدواج با زن شوهردار یا در عده.....
۱۳۱	۱. رکن مادی.....

۱۳۴.....	۲. رکن معنوی.....
۱۳۷.....	(د) مجازات جرم ازدواج با زن شوهردار یا در عده.....
۱۳۷.....	مبحث دوم- جرایم ناقض قواعد شکلی.....
۱۳۷.....	گفتار اول- انجام نکاح بدون ثبت آن.....
۱۳۸.....	(الف) پیشینه‌ی الزام به ثبت نکاح در حقوق ایران.....
۱۴۰.....	(ب) ضرورت جرم‌انگاری عدم ثبت نکاح.....
۱۴۲.....	(ج) ارکان جرم عدم ثبت نکاح.....
۱۴۲.....	۱. رکن مادی.....
۱۴۶.....	۲. رکن معنوی.....
۱۴۷.....	گفتار دوم- جرایم مرتبط با عدم ارائه‌ی گواهی‌نامه‌ی سلامت حین ثبت ازدواج.....
۱۴۸.....	(الف) تحولات قانونی جرایم مرتبط با عدم ارائه‌ی گواهی‌نامه‌ی سلامت حین ثبت ازدواج.....
۱۴۹.....	(ب) ارکان جرایم مرتبط با عدم ارائه‌ی گواهی‌نامه‌ی سلامت حین ثبت ازدواج.....
۱۴۹.....	۱. رکن مادی.....
۱۵۱.....	۲. رکن معنوی.....
۱۵۳.....	(ج) مجازات جرایم مرتبط با عدم ارائه‌ی گواهی‌نامه‌ی سلامت حین ثبت ازدواج.....
۱۵۴.....	گفتار سوم- ازدواج زن ایرانی با مرد خارجی بدون مجوز.....
۱۵۴.....	(الف) پیشینه‌ی قانونی جرم‌انگاری ازدواج زن ایرانی با مرد خارجی بدون مجوز.....
۱۵۵.....	(ب) ارکان جرم ازدواج زن ایرانی با مرد خارجی بدون مجوز.....
۱۵۵.....	۱. رکن مادی.....
۱۵۶.....	۲. رکن معنوی.....
۱۵۹.....	فصل دوم: جرایم پس از انعقاد نکاح.....
۱۵۹.....	مبحث اول- جرایم ناقض قوانین ماهوی.....
۱۵۹.....	گفتار اول- ترک انفاق زوجه.....
۱۶۰.....	(الف) تحولات قانونی جرم ترک انفاق.....
۱۶۱.....	(ب) ارکان جرم ترک انفاق زوجه.....

۱۶۱	۱. رکن مادی
۱۶۷	۲. رکن معنوی
۱۶۸	ج) متفرعات بحث
۱۶۸	۱. تشخیص جرم ترک اتفاق از نظر زمان وقوع
۱۷۱	۲. تکرار و تعدد جرم ترک اتفاق
۱۷۳	د) مجازات جرم ترک اتفاق
۱۷۵	گفتار دوم - انکار زوجیت یا ادعای زوجیت
۱۷۵	الف) تحولات قانونی جرایم انکار یا ادعای زوجیت
۱۷۵	ب) ارکان جرایم انکار یا ادعای زوجیت
۱۷۶	۱. رکن مادی
۱۷۷	۲. رکن معنوی
۱۸۰	مبحث دوم - جرایم ناقض مقررات شکلی
۱۸۰	گفتار اول - ازدواج مجدد بدون اذن دادگاه
۱۸۱	الف) تحولات قانونی جرم ازدواج مجدد بدون اذن دادگاه
۱۸۴	ب) نقد و بررسی
۱۸۷	گفتار دوم - اجرای طلاق بدون رعایت مقررات
۱۸۷	الف) تحولات قانونی جرم اجرای طلاق بدون رعایت مقررات
۱۸۸	ب) ارکان جرم اجرای طلاق بدون رعایت مقررات
۱۹۰	خلاصه درس دوم
۱۹۴	سؤال‌ها
۱۹۵	فهرست منابع درس دوم

درس سوم

جرایم علیه فرزندان (صفحات ۲۰۱ تا ۲۴۴)

۲۰۵	فصل اول: جرایم مرتبط با سرپرستی کودک
۲۰۵	مبحث اول - جرایم مرتبط با حضانت و ملاقات اطفال
۲۰۶	گفتار اول - عدم انجام تکالیف مربوط به حضانت
۲۰۶	الف) ماهیت و مصادیق حضانت در فقه و قانون
۲۰۸	ب) ارکان جرم عدم انجام تکالیف مربوط به حضانت

۲۰۸	۱. رکن مادی
۲۱۰	۲. رکن معنوی
۲۱۱	گفتار دوم- ممانعت از ملاقات طفل با اشخاص ذی حق
۲۱۲	الف) رکن مادی
۲۱۴	ب) رکن معنوی
۲۱۵	گفتار سوم- ممانعت از اجرای حکم حضانت
۲۱۵	الف) رکن مادی
۲۱۷	ب) رکن معنوی
۲۱۷	مبحث دوم- جرایم مرتبط با دیگر وظایف والدین و سرپرستان قانونی در خصوص کودکان
۲۱۷	گفتار اول- ترک اتفاق نسبت به کودک
۲۱۸	الف) ارکان جرم ترک اتفاق نسبت به کودک
۲۱۸	۱. رکن مادی
۲۲۰	۲. رکن معنوی
۲۲۱	ب) ضمانت اجرای تفسیر
۲۲۱	گفتار دوم- ممانعت از تحصیل کودک
۲۲۲	الف) پیشینه قانونی جرم ممانعت از تحصیل کودک
۲۲۲	ب) ارکان جرم ممانعت از تحصیل کودک
۲۲۲	۱. رکن مادی
۲۲۴	۲. رکن معنوی
۲۲۴	گفتار سوم- قصور در حفظ سلامتی کودک
۲۲۷	فصل دوم: جرایم علیه هویت و ارتباط خانوادگی کودک
۲۳۰	مبحث اول- حمایت کیفری از هویت کودک و ارتباط او با خانواده در قانون مجازات اسلامی
۲۳۰	گفتار اول- دزدیدن طفل تازه متولد شده
۲۳۳	گفتار دوم- عدم استرداد طفل
۲۳۴	گفتار سوم- رها کردن طفل
۲۳۶	مبحث دوم- حمایت کیفری از هویت کودک و ارتباط او با خانواده در دیگر قوانین

گفتار اول - اظهار دروغ درباره‌ی هویت طفل.....	۲۳۶
گفتار دوم - خرید و فروش کودک.....	۲۳۷
خلاصه درس سوم.....	۲۳۹
سؤال‌ها.....	۲۴۲
فهرست منابع درس سوم.....	۲۴۳

درس چهارم

تأثیر ارتباط خانوادگی در جرایم عام (صفحات ۲۴۵ تا ۲۹۸)

فصل اول: تأثیر ارتباط خانوادگی در جرم و مجازات.....	۲۴۹
مبحث اول - ارتباط خانوادگی، عامل موجهه‌ی جرم.....	۲۴۹
گفتار اول - قتل در فراش.....	۲۴۹
الف) پیشینه‌ی قتل در فراش.....	۲۵۰
ب) شرایط معافیت قاتل از مجازات.....	۲۵۱
ج) مبانی معافیت زوج از مجازات.....	۲۵۲
د) قتل در فراش در فقه امامیه.....	۲۵۳
هـ) قتل در فراش در رویه‌ی قضایی.....	۲۵۶
گفتار دوم - ارتکاب جرم از سوی والدین و سرپرستان قانونی به قصد تأدیب کودک.....	۲۵۸
مبحث دوم - تأثیر ارتباط خانوادگی در معافیت از مجازات اصلی.....	۲۶۲
گفتار اول - قتل فرزند توسط پدر.....	۲۶۲
الف) آراء فقهی و مبانی عدم قصاص پدر در قتل فرزند.....	۲۶۴
ب) نقد و بررسی قانون.....	۲۶۵
ج) حکم دیه در دعوی قتل فرزند توسط پدر.....	۲۶۶
گفتار دوم - سرقت پدر از فرزند.....	۲۶۹
گفتار سوم - قذف فرزند توسط پدر یا جد پدری.....	۲۷۰
مبحث سوم - تأثیر ارتباط خانوادگی در میزان مجازات.....	۲۷۰
گفتار اول - ارتباط خانوادگی و تشدید مجازات.....	۲۷۱
الف) در جرایم مستوجب حد.....	۲۷۱
ب) در جرایم مستوجب تعزیر و مجازات بازدارنده.....	۲۷۲

۲۷۳	گفتار دوم- ارتباط خانوادگی و تخفیف مجازات.....
۲۷۵	فصل دوم: جرایمی که غالباً در حوزه‌ی خانواده رخ می‌دهد.....
۲۷۵	مبحث اول- سقط جنین.....
۲۷۶	الف) تعریف جرم سقط جنین.....
۲۷۷	ب) پیشینه‌ی قانونی جرم سقط جنین.....
۲۷۸	ج) ارکان جرم سقط جنین.....
۲۷۹	۱. رکن مادی.....
۲۸۱	۲. رکن معنوی.....
۲۸۱	د) مجازات جرم سقط جنین.....
۲۸۲	مبحث دوم- کودک‌آزاری.....
۲۸۳	الف) ویژگی‌های قانون حمایت از کودکان و نوجوانان.....
۲۸۳	۱. حمایت از کلیه افراد زیر هجده سال تمام شمسی.....
۲۸۴	۲. توجه به جرایم علیه روح و روان و اخلاقیات کودک.....
۲۸۶	۳. اعطای جنبه‌ی عمومی به کودک‌آزاری.....
۲۸۷	۴. اعمال مجازات اشد در صورت وجود دو وصف کیفری.....
۲۸۸	۵. معافیت از مجازات.....
۲۸۸	ب) ارکان جرم کودک‌آزاری.....
۲۸۸	۱. رکن مادی.....
۲۹۰	۲. رکن معنوی.....
۲۹۲	خلاصه درس چهارم.....
۲۹۴	سؤال‌ها.....
۲۹۵	فهرست منابع درس چهارم.....
۲۹۹	فهرست منابع درس‌نامه.....

بسمه تعالی

«لقد مَنَّ الله على المؤمنين إذ بعث فيهم رسولا من أنفسهم يتلوا عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم
الكتاب والحكمة وإن كانوا من قبل لفى ضلال مبين»
(آل عمران، ۱۶۴)

حمد و ثنا خداوند بزرگ و ذات احدیت را که امتیاز و درجه عالمان و دانشمندان
را در نزدیکی به جایگاه پر عظمت خویش قرار داد، همو که در این آیه شریف بر مؤمنان
منت نهاد آن گاه که از نفس خودشان رسولی را برانگیخت تا برای آنان آیات وحی بخواند
و ایشان را بشارت و بیم دهد. به راستی مرتبت علم و دانش و فضل و معرفت در نزد خدا
جایگاهی دارد که ذات احدیت به واسطه دهش آن به آدمی بر بشریت منت نهاده است.
خداوند را شاکریم که در عصری که هنوز در برخی کشورهای جهان، زنان را
واجد شرایط شرکت در محافل سیاسی، اجتماعی و علمی نمی دانند، خواهران گرامی ما در
عرصه علم و تحقیق و پژوهش پیش می تازند و به جهت اراده استوار خویش، اندیشه ها را
به تکاپو و قلم ها را به حرکت وامی دارند (رئیس محترم دانشگاه امام صادق (ع) آیت الله
مهدوی کنی).

این توفیق الهی است که یک مرکز داعیه دار علم و دانش بتواند در دستیابی به
اهداف بلند خود، برنامه های خویش را بر مدار معرفت و دانایی قرار دهد، زیرا علم و
معرفت از چنان قدر و منزلت و عظمتی برخوردار است که باید گام نهادن در مسیر آن را
از الطاف الهی دانست. دانشگاه امام صادق علیه السلام - پردیس خواهران در طی سالیان
گذشته افتخار این را داشته که در این راستا هر چند مختصر و کوتاه گام هایی برداشته و

افق بلندی را در چشم انداز علمی خود پیش رو دارد که البته برخی فعالیت‌ها به صورت راهبردی یعنی درازمدت و برخی فعالیت‌ها به صورت میان مدت و کوتاه مدت بوده است. از جمله فعالیت‌های این مرکز در بخش‌های علمی و آموزشی و پژوهشی، به انجام رسانیدن برخی طرح‌ها، پژوهش‌ها و انتشار آن در قالب کتاب می‌باشد که اهداف متعالی دانشگاه را در دستیابی به رویکردهای تعیین شده به پیش خواهد برد. در این راستا الگوی اسلامی ایرانی رشد و تعالی و پیشرفت در مسیر اهداف متعالی و بلند نظام جمهوری اسلامی، از رویکردهای نوینی است که در دستیابی به فعالیت‌های برنامه‌ای مورد توجه واقع می‌شود. معاونت پژوهشی از زمان تشکیل تاکنون به این مهم توجه داشته و برنامه‌ها و فعالیت‌هایی را به انجام رسانیده است. این معاونت تلاش دارد با عمق بخشیدن به این فعالیت‌ها و تهیه و تنظیم برنامه‌های راهبردی در راستای محقق نمودن پژوهش‌های علمی، راهبردی و کاربردی دانشگاه گام‌هایی را بردارد؛ و مطابق با ساختار علمی دانشگاه به عنوان سازمانی دانش بنیان، برنامه‌محور، توسعه‌گرا و تحول‌مدار برای پاسخگویی به نیازهای رو به رشد جامعه فراگیران خود، تلاش دارد با نیازسنجی و پاسخگویی به مطالبات به پژوهش‌های علمی خود به ویژه در شاخه‌های مطالعات زنان با گرایش‌های نسل جوان پاسخ دهد. خوشبختانه این فعالیت مورد استقبال اساتید، دانشجویان و برخی محیط‌های علمی در استفاده و بهره‌برداری از برخی کتب چاپ شده بوده است. از کلیه کسانی که ما را در این مسیر یاری نموده‌اند تشکر و تقدیر نموده و از همه محققان و فرهیختگان گرامی جهت همکاری در امور علمی پژوهشی دعوت می‌نمایم.

اداره کل پژوهش، حوزه معاونت پژوهشی و فناوری
دانشگاه امام صادق (ع) پردیس خاوران

پیش گفتار

تأسیس رشته‌ی «حقوق خانواده» در مقطع کارشناسی ارشد که برای اولین بار در دانشگاه امام صادق علیه السلام، پردیس خواهران صورت گرفت، پدید آمدن عناوین جدیدی را در فهرست واحدهای درسی این رشته به دنبال داشت. آشنایی دانشجویان حقوق در مقطع کارشناسی با حقوق خانواده، صرفاً بر اساس دو واحد تحت همین عنوان صورت می‌گیرد که فارغ از مباحث کیفری است. در دیگر واحدهای درسی نیز مباحث مربوط به خانواده مغفول مانده است. از جمله حقوق جزای اختصاصی، که در سه درس عنوان ارائه می‌شود، به جرایم علیه اشخاص، جرایم علیه اموال و مالکیت، و جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی اختصاص یافته است که در هیچ یک از این سه درس، جرایم مرتبط با خانواده گنجانده نشده است. به همین جهت دانش آموخته‌ی مقطع کارشناسی حقوق یا مبانی فقه و حقوق اسلامی، با مباحث فرعی مربوط به خانواده، از جمله حقوق کیفری خانواده آشنا نمی‌گردد. کتب حقوق جزای اختصاصی نیز بر اساس واحدها و سرفصل‌های تعریف شده به شرح فوق تدوین شده‌اند. از این رو تدوین کتابی با موضوع حقوق کیفری خانواده که به عنوان یک واحد اصلی از رشته‌ی حقوق خانواده در دو واحد (سی و چهار ساعت) ارائه می‌شود، ضروری می‌نماید.

کتاب حاضر با هدف پر کردن این خلأ تدوین شده و ویژگی خاص آن، تلفیق سه حوزه‌ی فقه، قوانین و مقررات، و رویه قضایی است. ارتباط حقوق کیفری با حقوق مدنی، ایجاب می‌نماید که تعاریف مجرمانه و تعیین عناصر، شرایط و اجزای جرایم مرتبط با خانواده، با نگاهی به حقوق مدنی صورت گیرد. همچنین ارتباط تنگاتنگ حقوق مدنی در مبحث خانواده با فقه امامیه، توجه به مباحث فقهی را ضرورت می‌بخشد. بنابراین سعی مؤلف بر آن است تا با رعایت اصل قانونی بودن جرایم، در تبیین ارکان و شرایط جرم با در نظر گرفتن نظر مشهور امامیه در موضوع و نیز نگاهی به رویه‌ی قضایی که یکی از منابع عمده‌ی حقوق محسوب می‌شود و آن نیز منطبق بر قانون و فقه است، به تبیین مباحث و

تجزیه و تحلیل آن بردارد.

مشکل عمده در تألیف حاضر، فقد منابع اصلی بود. همچنین مباحث کیفری خانواده کمتر به رویه قضایی وارد شده است که ناشی از چند علت است:

۱- متبروک مانند برخی قوانین کیفری مرتبط با خانواده که گاه ناشی از بی ارزش شدن جزای نقدی است که به عنوان ضمانت اجرا برای ارتکاب جرم در نظر گرفته شده است و گاه ناشی از رویه‌های قضات در برخورد با مباحث مدنی مرتبط با جرم بوده است. ۲- مختومه شدن بسیاری از شکایات زوجین و دیگر اعضای خانواده در مراحل اولیه که با نگاهی مثبت، ناشی از عدم تمایل خانواده‌های ایرانی به استفاده از ضمانت‌اجراهای کیفری در اختلافات خانوادگی است و از سوی دیگر برخاسته از توافق زوجین به مختومه نمودن کلیه پرونده‌های خود است تا زمینه‌ی وصول به طلاق توافقی فراهم شود.

۳- عدم ورود فقه به باب تعزیرات به جهت «بما یراه الحاکم» بودن این باب از مجازات‌ها، مانع از آن بود که در جرایم مرتبط با خانواده که غالباً از نوع تعزیری است، بتوانیم از مباحث فقهی به طور مستقیم استفاده کنیم، اما در تحلیل شرایط لازم برای تحقق جرایم که نقطه‌ی اتصال حقوق کیفری و حقوق مدنی در حوزه‌ی خانواده است، به متون فقهی مراجعه شده است. همچنین است در مباحث غیر تعزیری مندرج در بخش چهارم کتاب در خصوص علل موجهی جرم مانند قتل در فرارش، یا علل معاف کننده از مجازات مانند عدم قصاص پدر در قتل عمدی فرزند.

به‌رغم مشکلات و موانع مذکور، سعی نویسنده بر آن بوده است تا با استفاده‌ی حداکثری از منابع موجود، به تجزیه و تحلیل مباحث بردارد و با تمرین‌های ارائه شده در قسمت پایانی هر بخش، افق‌های جدیدی را بر بحث گشوده و مسیر دانشجویان را در توسعه‌ی بحث هموار نماید.

با امید به قابل استفاده بودن این تألیف، شایسته است از سرکار خانم دکتر فائزه عظیم‌زاده اردبیلی، معاون محترم پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام - پردیس خواهران و همکاران محترم ایشان که در کلیه‌ی مراحل اجرای طرح، از پشتیبانی ایشان بهره‌مند بودم، تشکر نمایم. همچنین از دانشجویان عزیزم در رشته‌ی حقوق خانواده، کدهای ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به پاس همراهی من در کلاس و نیز طرح پرسش‌ها و نظریه‌هایی که بی‌تردید در طرح مباحث جدید و قوام مطالب مؤثر بوده است، سپاس گزارم.

لیلا سادات اسدی

تابستان ۱۳۹۰

مقدمه

خانواده واحد اجتماعی است که از دو جنبه دارای اهمیت است:
اول: کارکرد دزونی و ارتباط قوی و متقابل اعضای خانواده که قوت آن برخاسته از روابط عاطفی است؛

دوم: ارتباط خانواده با جامعه‌ای بزرگتر، زیرا پویایی و پیشرفت جامعه، با پایداری و سلامت خانواده مرتبط است.

این اهمیت موجب شده است که خانواده به عنوان واحد اجتماعی بنیادین، در طی قرون و اعصار با تغییرات و تحولاتی اندک، موجودیت خود را حفظ کند، به گونه‌ای که در کلیه جوامع، ازدواج به عنوان نقطه‌ی آغازین تشکیل خانواده شناخته شده که اگر چه به صور گوناگون با تشریفات متفاوت یا بدون تشریفات منعقد می‌گردد، اما به هر حال مفهوم خانواده در تمامی جوامع مورد شناسایی قرار گرفته است. از سوی دیگر تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم، اما پایدار خانواده بر جامعه‌ی بزرگتر موجب گردیده این نهاد، موضوع مطالعه‌ی علوم مختلف قرار گیرد. به همین جهت است که در علم جامعه‌شناسی، همان اندازه به خانواده پرداخته می‌شود که علم حقوق آن را مورد توجه قرار می‌دهد. حتی علوم تجربی نیز از مطالعه‌ی خانواده بی‌نیاز نیست. به عنوان مثال بررسی نقش ازدواج‌های فامیلی در بروز برخی بیماری‌های جسمی یا روحی، نقش خانواده‌ی موفق در سلامت جسمی و روانی و مانند آن، از مسائلی است که در علوم پزشکی و روان‌پزشکی جای بحث دارد.

خانواده در ادیان الهی و غیر الهی نیز جایگاهی از بحث را به خود اختصاص داده است و این از آن جهت است که لازمی تکامل انسان که هدف اصلی ادیان الهی است، پرورش در خانواده‌ای سالم است و ادیان با خاستگاه انسانی نیز به واقع مکاتب اخلاقی هستند که دارای ثببات می‌باشند که در طی زمان و مکان بدون تغییر مانده‌اند و مطلوب تمامی انسان‌ها هستند. به عبارت بهتر، وصول انسان به آرمان‌های اخلاقی، نیازمند پرورش در کانون خانواده‌ای سالم است.

اهمیت خانواده در حفظ ساختار سالم اجتماع موجب گردیده است دولت‌ها هر یک

به زعم خود تدابیری را در جهت تشویق به تشکیل خانواده و تحکیم آن بیندیشند. این تدابیر در حوزه‌ی علوم انسانی و به ویژه حقوق، حجم بیشتری را به خود اختصاص داده و تشکیل خانواده با بیش از یک نفر، که ارتباط انسانی را در پی دارد، موجب گردیده با ایجاد بحث حقوق و تکالیف اعضاء در برابر یکدیگر، علم حقوق در این کانون موضوعیت یابد و به میدان بیاید. از سوی دیگر شاخه‌ی بزرگ علم حقوق شامل حقوق عمومی و حقوق خصوصی، هر یک راهکارهای خود را در حفظ خانواده ارائه داده‌اند. حقوق کیفری به عنوان شاخه‌ای از حقوق عمومی نیز در این حوزه ساکت نمانده و به جرم‌انگاری جرایم اعضای خانواده در برابر یکدیگر و جرایم علیه خانواده توسط دیگران پرداخته است. قانون‌گذار ایران بخشی از قانون مجازات اسلامی را از مواد ۶۴۲ تا ۶۴۷ به جرایم بر ضد حقوق و تکالیف خانوادگی اختصاص داده است. همچنین برخی قوانین به طور پراکنده به حمایت از خانواده با ابزارهای کیفری پرداخته است که از جمله می‌توان به قانون راجع به ازدواج (۱۳۱۰)، قانون راجع به انکار زوجیت (۱۳۱۱)، قانون حمایت از خانواده (۱۳۵۳) و قانون مربوط به حضانت (۱۳۶۵) اشاره کرد. این تحقیق به تبیین و تحلیل رویکرد قانون‌گذار ایران در کاربرد ضمانت‌های کیفری در حوزه‌ی خانواده می‌پردازد و در این راستا به دو سؤال اساسی پاسخ می‌دهد.

۱- آیا ورود حقوق کیفری به حوزه‌ی خانواده می‌تواند به حفظ و تحکیم خانواده

بینجامد؟

در پاسخ به این سؤال باید ماهیت حقوق خانواده و این که در کدام شاخه‌ی بزرگ حقوق (عمومی یا خصوصی) قرار می‌گیرد، روشن شود و با توضیح خانواده به عنوان یک حریم خصوصی، جواز دخالت دولت در این حوزه و میزان دخالت در صورت قائل شدن به جواز، مورد بحث قرار دهیم. این مسأله از آن جهت قابل توجه است که حقوق کیفری در حوزه‌ی حاکمیت دولت قرار دارد و دولت حافظ نظم عمومی است. در حالی که خانواده به عنوان حریم خصوصی، ناشی از عقدی با رضایت طرفین است که قواعد آن در حقوق خصوصی که دخالت دولت در آن استثنایی است، قرار می‌گیرد.

۲- آیا قانون‌گذار ایران در زمینه‌ی جرم‌انگاری در حوزه‌ی خانواده موفق بوده است؟

پاسخ به این سؤال نیز مستلزم کنکاش در جرم‌انگاری‌های قانون‌گذار ایران در حوزه‌ی خانواده است. آنچه که هست و قیل و قال‌های داخل در هر بحث که ناشی از ابهام، نقص، اجمال، سکوت و تعارض قوانین می‌باشد، بخش اصلی این تحقیق است که با بیان هر یک، به تجزیه و تحلیل رویکرد پرداخته می‌شود.

بر اساس سؤال‌های تحقیق، مطالب آن را در چهار بخش گنجانده‌ایم. بخش اول

به ورود حقوق کیفری به حوزه‌ی خانواده اختصاص دارد که در دو فصل، جایگاه حقوق کیفری در تقسیم‌بندی حقوق و جایگاه خانواده در حقوق کیفری را توضیح می‌دهد. این بخش با روشن کردن مفهوم حقوق عمومی و خصوصی و ارتباط این دو، به بحث ضرورت ارتباط و چگونگی ارتباط می‌پردازد و در صدد آشتی دادن این دو حوزه به منظور توجیه دخالت حقوق کیفری به عنوان جزئی از حقوق عمومی، در حقوق خانواده است. روشن شدن این مباحث در فصل اول از بخش اول تحقیق، موجب فراهم آوردن مقدمات برای شکل‌دهی نظام کیفری خانواده می‌شود که در فصل دوم همین بخش به آن می‌پردازیم. در این فصل، ویژگی‌های دخالت دولت در حریم خصوصی در حوزه‌ی کیفری ماهوی و حوزه‌ی کیفری شکلی تبیین و توجیه می‌شود.

بخش‌های دوم و سوم تحقیق، به رویکرد قانون‌گذار ایران در جرم‌انگاری خاص در حوزه‌ی خانواده اختصاص دارد. منظور از جرم‌انگاری خاص، وضع عناوین مجرمانه‌ای است که ویژه‌ی خانواده هستند و در روابط سایر نهادهای اجتماعی دیده نمی‌شوند. بخش دوم، جرایم خاص در ارتباط با اعضای اولیه‌ی خانواده، یعنی زوجین و بخش سوم نیز جرایم خاص در ارتباط با فرزندان را مورد توجه قرار می‌دهد.

بخش پایانی تحقیق به تأثیر روابط خانوادگی در حوزه‌ی جرایم عمومی اختصاص دارد و رویکرد کلی قانون‌گذار کیفری در تأثیر این ارتباط را در زایل شدن وصف مجرمانه، معافیت از مجازات یا تشدید و تخفیف مجازات، تبیین و تحلیل می‌نماید. فصل دوم این بخش همچنین جرایم عمومی را که با ورود به حوزه‌ی خانواده، عنوان خاص یافته، مورد بحث قرار می‌دهد. در پایان هر بخش، نتیجه‌ای از آنچه بیان شد، ارائه می‌شود.

هدف از مباحث طرح شده، تبیین رویکرد حقوق کیفری ایران در حمایت از خانواده و جرایم وضع شده در این زمینه است. بیان آنچه هست، به منظور فراهم آوردن زمینه‌ی نگاه تحلیلی به این رویکرد و ترسیم بایدها است.